

Isfloden 1839.

Af Thade Petersen.

Efter Stormfloden paa Østkysten i 1904 var der en Del af dem i Haderslev Amt, der havde lidt Skade, som henvendte sig til Amtet om Hjælp. Hele Kredsagen, som Amtsraadet den Gang hed, erklærede sig villig til at yde dem denne Hjælp, dog paa én Mand nær, nemlig Gaardejer Peter Timmermann i Skærbæk. Denne sin Stilling til Spørgsmaalet begrundede han med, at den Skade, de her havde lidt paa Østkysten, ikke var andet, end hvad de ude paa Vestkysten led hvert Aar. De kom imidlertid aldrig og forlangte Hjælp. I Virkeligheden havde Peter Timmermann jo Ret. Han oversaa bare, at den Modgang, man oplever hvert Aar, taber Karakteren af en Ulykke, idet man indretter sig efter den. I enkelte Tilfælde har Oversvømmelserne derude dog været saa ondartede, at de, der led under dem, virkelig trængte til Hjælp, og ogsaa fik den. Saadan var den Oversvømmelse, der fandt Sted den 7. og 8. Januar 1839, altsaa i Aar for 100 Aar siden.

Den oplevede Flors Efterfølger som Forstander for Rødding Højskole, den senere Folketingsmand Sophus Høgsbro, som syttenaarig Elev i Ribe Kathedralskole. Sit friske Indtryk af den har han gengivet i en Stil, formet som Brev, han skrev rigelig en Maanedstid senere. Denne Stil har en Efterkommer af ham, S. A. Høgsbro Østergaard, gengivet i »Fra Ribe Amt«.

Høgsbro fortæller, som rimeligt er, kun om Oversvømmelsen, saaledes som han oplevede den i Ribe hin bevægede Jauardag, og om den Skade, den der gjorde paa Broer, Møller, Gader og Huse.

Foruden denne friske Skildring af den voldsomme Oversvømmelse, der efter Mærkerne i Domkirken endog overgik 1825, har vi et Par andre Kilder til Oplysning derom. Dem er det vel nok værd at fremdrage nu i Hundredaaret efter den

Oversvømmelse, der blev saa katastrofal, som den blev, fordi den ikke alene kom til en Tid paa Dagen, da den slet ikke kunde ventes, men desuden førte store Ismasser med sig. Vandet var, efter hvad Høgsbro meddeler, under Pres af en haard Storm steget meget højt om Eftermiddagen den 7. Januar. Ganske vist sank det noget ud paa Aftenen, men henimod Morgenstunden den 8. steg det atter stærkt. Da det ved Solopgang skulde være Højvande, sank det vel noget, men vedblev dog at staa i abnorm Højde indtil Middag. Ved Middagstide begyndte det igen at stige, dog ikke stærkt. »Men Kl. 4 hævede det sig med en Hurtighed og Kraft, som man hidtil ej havde seet Mage til«. Omkring ved Kl. 2 var nemlig Lavvandet indtraadt, og Vandet skulde nu normalt begynde at stige. Det gjorde det vel ogsaa, men det tager altsaa først ret fat Kl. 4. Nu kunde det blive ved at stige til omkring ved Kl. 9 Aften, da det igen blev normalt Højvande. Heldigvis blev den rasende Stigning ikke af saa lang Varighed. Lidt over Kl. 6 begyndte det at synke, samtidig med at Stormen løjede af, men nu var Vandet som sagt ogsaa steget højere end i 1825.

Alene saadan Vandstand maatte være skæbnesvanger paa mange Punkter, men mangefold værre var det, at Havet indenfor Øerne længe havde været tilfrosset. Nu blev disse Ismasser af de vældige Bølgeslag brudt i Stumper og Stykker og med det stigende Vand drevet ind over Enge og Agermarker, ødelæggende alt, hvad der ragede op over Jordsmonnet. Værst gik denne Ødelæggelse ud over Markled, Haver og tilsaaede Marker.

Ogsaa fra Forballum har vi faaet nærmere Oplysning om Oversvømmelsen, fordi en senere navnkundig Mand kort Tid i Forvejen var bleven knyttet til denne lille By paa en svag Forhøjning i Ballum Enge. For knap et Aars Tid siden var Christen Kold nemlig kommen dertil som Huslærer hos Knud Knudsen. I sin Bog om Kold skriver Frederik Nygaard*) paa

*) Christen Kold 1. Bind S. 104—105, 1895.

Grundlag af Oplysninger, han har faaet af Thyssen Hansen i Randerup og Fedder Brodersen i Mjolden:

»Niels Andersen havde om Eftermiddagen været ude ved Stranden. Han saa herfra de store Ismasser, der laa ude i Havet, og hørte Vestenvinden blæse stærkt op. Da han kom hjem, var han tavs og alvorlig. Hans Kone spurgte, hvad der var i Vejen? »Der sker en stor Ulykke,« svarede han, »bliver dette Vejr ved.« — Gaardene i Forballum ligger som i den øvrige Marsk paa »Verfer«. Om Aftenen samledes de fra de andre Gaarde i Knud Knudsens Gaard, da denne havde den nyeste og stærkeste Bygning, og de mente der at være bedst værnede mod den vældige »Isflod«. Isfladerne ude fra Havet væltede sig nu nemlig ind over Landet, baarne paa det forfærdelige Stormvejrs Arme. — De Faar, der var hjemme, flyttede de op paa Slyden (»Hildeslyden« d. v. s. Høstænget), Køernes og Hestenes Hoveder bandt de i Vejret ved Krybben, for at de saa længe som muligt kunde undgaa at faa Vandet i Munden. Dette styrtede nu med Styrke ind i Stalden.

Angsten var stor hos dem alle, da Havet ud paa Natten blev ved at stige.

Kold tog en Kæp, som han skar Mærker i og satte i Bryggerset, hvor Vandet ogsaa var brudt ind. Paa den Maade observerede han. Da han nu saa, at Vandet begyndte at falde, gik han ind og fortalte de andre det. Og der blev stor Glæde; thi saa vidste de, at nu var Faren ovre.

Men næste Morgen, da de kom udenfor, saa det grueligt ud. Hen over de flade Marker og Enge laa de mægtige Isflager rundt omkring i kaotisk Forvirring som smaa og store Isbjerge. Megen Ødelæggelse havde »Isfløden« bevirket. Alle de mange Markled laa knuste i Stumper og Stykker. Rundt om laa Faarenes døde Kroppe. Alene Knud Knudsen mistede den Nat henved 300 Faar. Folk troede nu, der vilde intet Græs gro efter. Men den Sommer blev dog en af de frugtbareste, de havde kendt. Floden havde nemlig ført en Mængde af det fede leragtige Slik med sig.

Dagen efter »Isfloden« skulde Kold og nogle andre ud over Engene for at se Ødelæggelsen. Kold havde ogsaa faaet en »Springstok« i Haanden. Men han forstod ikke at bruge den. Idet de skulde over en bred Grøft, plumpede han i, men holdt dog fast ved Tværstangen paa den lange Springstok. En af Følget fik fat i den anden Ende og trak ham op af det kolde Bad. Han havde næppe faaet Hovedet oven Vandet, med Haaret hængende vaadt og tjavset ned i Ansigtet, før han udbrød: »Det er ikke en Egn at være i for Mennesker!«

Saa vidt denne ret malende Skildring, som jeg har tilladt mig at gengive saa udførligt.

Skaden, som denne Isflod voldte, var mange Steder saa stor og Ulemperne af den saa usædvanlige, at det ikke er til at undres over, at man nogle Steder kom paa den Tanke at bede de heldigere stillede om Hjælp, og at mange af disse beredviligt ydede den.

Tanken om at søge Hjælp til de Skadelidte synes at være opstaaet i Farup Sogn Nord for Ribe. I alle Tilfælde blev den her sat i Værk af Mænd, der hørte til Kalslund Herred og altsaa Hertugdømmet Slesvig.

Derfra sendte man nemlig den 13. Januar Gaardejerne Ib Windfeld fra Lundsgaard og Tranberg fra Kjærbøl til Herredsfoged Bruhn paa Røddinggaard for at bede ham om ved Selvsyn at overbevise sig om Størrelsen af den Skade, som Marker og Enge havde lidt. De traf ham ikke hjemme. Men Dagen derefter kom han efter deres Opfordring derud.

Han fik et stærkt Indtryk af Ødelæggelsen, skønt Isbjergene var svundne meget ind i de forløbne fem Dage. Han skriver den 17. Januar til Amtmanden i Haderslev, at »hele Egnen fra Ribe til Vilslev $\frac{3}{4}$ Mil ind fra Havet lignede, saa vidt Øjet rakte, en næsten uafbrudt Ismark, hvorpaa der laa Skodser fra 1—30 Alen kubisk Indhold i Lag over hverandre.

Størrelsen af disse Skodser, som ved det vedholdende stærke Tøvejr i sidste Uge uden Tvivl er smeltet ind til en Fjerdedel af deres oprindelige Omfang, saavel som Synet af et Skib

paa ca. 100 Tønder paa Marken ved Lundsgaard sydøst for Kjærbøl gav et Indtryk af denne Oversvømmelses Højde og Vælde.«

Der var under disse Forhold naturligvis adskillige, der havde lidt saa stor Skade, at de vanskelig kunde overvinde den ved egen Hjælp. For dem vilde en øjeblikkelig Understøttelse f. Eks. i Form af en Indsamling være af stor Betydning. Men de gode Faruper, der havde faaet Herredsfogden kaldt der ud for selv at faa et Indtryk af Situationen, har aabenbart haft Forstaaelse for, at Situationen var gunstig for mulig Opnaaelse af et Ønske, der i Længden vilde klinge anderledes godt i Pengepungen, end selv den rundeligste Indsamling vilde være i Stand til. Det er ved den Lejlighed lykkedes dem at faa Herredsfogden til at forstaa, at der var god Mening i deres vel sagtens tit udtalte Ønske om Skattenedsættelse. Han støttede derfor ikke alene beredvilligt deres Ønske om Hjælp for de særlig haardt ramte, idet han skrev, at den Skade, som Sognet havde lidt, var overordentlig stor. »Dens sørgelige Følger viste sig kun alt for tydeligt saa vel paa Markernes Overflade som i hvert enkelt Hus i Farup, Kjærbøl, Hillerup, Spanghus og i to Huse i Jedsted«. Uden fremmed Hjælp vilde de fleste af Beboerne ikke være i Stand til at bøde paa den. Man kunde nemlig allerede nu efter et overfladisk Syn paa det »med temmelig Sikkerhed sige, at dette Aars Udsæd af Rug er næsten fuldstændig ødelagt, mens en Fjerde- eller Femtedel af Hø, Rug, Byg og Havre vil være ødelagt, og de oversvømmede Marker for en Aarrække vil have lidt stor Skade«, men han føjede til:

»Efter de sidste halvandet Aartiers Erfaringer, i hvilke den ubeskyttede Vestkyst i dette Amt har været hjemsøgt af fire store og en Mængde smaa Oversvømmelser, maa det for alle være paafaldende, at Landet her er saa højt beskattet, som om det laa ved Nilens Bredder eller bag taarnhøje Diger.

Hvad de herværende Kystbeboere derfor har nødig, hvis de ikke i Løbet af faa Aar skal gaa til Grunde, det er en Nedsættelse af deres høje Afgifter. Om de nu skal hjælpes ad den

Vej eller som i 1825 ved en Kollekt, det faar den allerhøjeste Naade at afgøre. Indbyggerne i Farup Sogn mener, at de trænger til denne dobbelte Velgerning og ønsker for at blive hørt med en allerunderdanigst Ansøgning i den Retning nu at faa et formeligt Opgør over den Skade, de har lidt ved de sidste Oversvømmelser«.

Han foreslaar, at et Par sagkyndige Mænd som Sandemand N. Tranberg i Kjærbøl og Gaardejer Jens Peter Bjerrum bemyndiges til at vurdere Skaden.

Regeringen i Slesvig gik ind paa Tanken om Hjælp til de skadelidte, og Kongen gav sin allerhøjeste Tilladelse til en Indsamling saavel i Kirkerne som i Husene. Rentekamret paa lagde derefter den 5. Maj Ridefoged Riedell i Toftlund det Hverv at lede en Undersøgelse af Skadens Omfang ikke alene i Kalslund men ogsaa i Hvidding Herred.

Den Omstændighed, at der med Undtagelse af Pelvorm, Hallicherne og Lunden ikke findes Oplysninger i den Henseende fra andre end de to nævnte Herreder — Ribe By og Herred har jeg dog ikke undersøgt — synes at tyde paa, at man ikke andre Steder har sat sig i Bevægelse. At der ikke ogsaa skulde være voldt betydelig Skade i Ribe Herred, Lø Herred, Ballum Birk og Højer Herred og længere Syd paa, er jo utænkeligt. Nogen Ansøgning fra Hvidding Herred om Hjælp har jeg for Resten ikke fundet, men sandsynligvis maa en saadan være bleven indgivet.

Der blev nu foretaget en meget indgaaende Undersøgelse af den Skade, de enkelte havde lidt saavel paa Bygninger som ved Tab af Dyr og Forringelse af Markernes Afgrøde, og den samlede Skade opgjordes til rigelig 50,000 Rbd. paa de slesvigske Ejendomme i de her omtalte Sogne. I Slesvig interesserede man sig naturligvis kun for Slesvigerne. Af det nævnte Beløb blev kun en lille Del tilkendt Farup Sogn, der havde faaet Indsamlingen sat i Værk, nemlig 3091 Rbd. De største Skader fandt Taksatorerne i Skærbæk, Brøns og Hvidding Sogne, nemlig henholdsvis 9391, 13.555 og 10.195 Rbd.

Til Rømø, hvis nordlige Halvdel laa under Hvidding Herred, synes Taksatorerne ikke at være naaet over. Den konstituerede Landfoged Jørgen Møller i Tvismark havde imidlertid sendt et Skøn over den Skade, der var tilføjet Øen, til Amtshuset i Haderslev. Det mener Ridefoged Riedell maatte være nok, »da Rømøerne jo selv bedst maatte vide, hvad Skade de havde lidt«. Møller havde meddelt, at Vandet kun var trængt ind i 3 Huse, og han regnede hele Skaden til kun 142 Rbd. I Slesvig synes man at have været forbløffet over denne Nøjsomhed. Øen fik nemlig ikke alene hele sine 142 Rbd. men desuden 125 Rbd., som man synes at have været i Vildrede med, idet de vistnok stammede fra et Bidrag paa 261 Rbd. 89³/₅ Sk., der efter Uddelingen indkom fra Grumtofte i Angel. Naa, de er vel nok komne paa et tørt Sted, da den tidligere saa velhavende Ø ved den Tid var i høj Grad forarmet. Hvor Resten af Bidraget fra Grumtofte blev anvendt, kan jeg ikke sige.

De tre Huse paa Rømø, som oversvømmedes, maa vistnok alle have ligget i Juvre. Der laa i det mindste et af dem, beboet af Peter Toft, nu tilhørende Hans Nielsen. Om dette fortalte min Fader, der som seksaars Dreng oplevede Oversvømmelsen netop i Juvre, hvor hans Forældre den Gang boede, at Peter Toft, der drev en lille Høkerforretning, blev vækket af sin sødeste Søvn, idet hans Kone raabte: »Peter, e Tap er gaaen a e Tønd!« Peter Toft fo'r øjeblikkelig ud af Sengen, men udbrød i det samme: »Ja, her er skam meer end vort Brændvin«. Han stod nemlig i Vand til halvvejs til Knæene. Er Anekdoten paalidelig, maa den være passeret under Oversvømmelsens første Fremstød i den tidlige Morgenstund d. 8.

Af den vidtløftige Vurderingsfortegnelse skal kun nævnes nogle særlig fremtrædende Enkeltheder.

Hos Lars Villadsen, Holmgaard i Brøns Sogn, var »Gaarden i den Grad ruineret, at en Ombygning er uundgaaelig nødvendig«. Skaden regnes til 362 Rbd. Hos Jep Jensen Jepsen i Rejsby takseredes den til 220 Rbd. Hos Peter Jepsen i Kærbølling til

300 Rbd. Mest ulykkeligst var det nok gaaet hos Peder David-
sen i Vester Vedsted. Den af Stormfloden anrettede Skade
vurderedes til 350 Rbd., men dertil kom, at hele Gaarden den
18. April brændte og dermed de Materialer, han havde skaffet
til Veje til Reparationen.

I Skærbæk Enge ødelagdes et 1050 Alen langt Dige. Det
regnede til 1025 Rbd.

Alt imens denne Skadevurdering foretoges, blev saa de
Midler, der skulde bøde paa Skaden, indsamlet. En meget stor
Del deraf blev indsamlet ved Gudstjenesterne i Kirkerne. Saa-
ledes indkôm i Hertugdømmet Slesvig med Ærø i det hele 5396
Rbd. 22²/₅ Sk., deraf 2626 Rbd. 22¹/₅ Sk. i Kirkerne. I Holsten
indkom i det hele 5590 Rbd. 86 ⁴/₅ Sk., deraf 1121 Rbd. 32¹/₅
Sk. i Kirkerne og i Lauenborg henholdsvis 1137 Rbd. 8 Sk. og
123 Rbd. 19 Sk.

Det samlede Beløb, der stod til Fordeling, var saaledes
12.124 Rbd. 92⁴/₅ Sk. Deraf tilkendtes der

Hvidding Herred	8618 Rbd.	
Kalslund Herred	693	» 57 ³ / ₅ Sk.
Rømø Nørland	142	»
Pelworm	268	» 51 ¹ / ₅ »
Halligerne	1980	»
Nordstrandischmoor	390	» 80 »
Lunden i Ditmarsken	32	»

ialt 12124 Rbd. 92⁴/₅ Sk.

Dækkede de indsamlede Beløb saaledes end knap Fjer-
dedelen af den lidte Skade, saa er de jo rimeligvis allevegne
bleven modtagne med Glæde, maaske dog med noget blandet
Glæde i Kalslund Herred, hvor man havde sat sin Næse op
efter en Skattelettelse, der i Længden vilde have været ganske
anderledes indbringende og maaske ogsaa havde været det
retfærdigste. Dette Ønske er næppe bleven opfyldt. I alle Til-
fælde viser det sig, at de Skatteangivelser, Laurids Skau i 1858
kunde give i sin Bog om »Haderslev Amts økonomiske Forhold»,

ligger betydeligt højere for Farup og flere andre Sogne med en Del Marskeng end for de Sogne, der havde mindre eller slet ingen Marskeng. Mens den gennemsnitlige Taxationsværdi af Skattearealet i Farup Sogn var 130 Rigsdaler pr. Tønde, var den i et Par Indlandssogne som Rødding og Hjerting i samme Herred henholdsvis 60 og 51 Rd. Det var dog ikke Farup Sogn alene, der var sat saa højt i Skat. Alle Marsksogne delte Skæbne med det. Rejsby overgik det endog ikke saa lidt. Der var Taksationsværdien af Skattearealet 139 Rd. pr. Tønde. I Hvidding Sogn var den 120 Rd. og i Brøns 126. Naar den i Skærbæk kun var 99, ligger det vel nok i, at dette Sogn strækker sig meget længere ind i Landet end de før nævnte og derved faar et forholdsvis langt større Areal af magre Marker og den Gang fuldstændig værdiløs Hede.

Marskengene var nu alligevel den frugtbareste Del af Landet og kunde bære den tunge Ende af Skattebyrden, selv om den i Vesterhavet havde en mere urolig og uberegnelig Nabo, end »de gode gamle Ægyptere« havde i deres skikkelige baade vandende og gødende Nil. Det fromme Ønske om Skattenedsættelse er vel derfor ikke kommen videre end til Amtshuset i Haderslev, mens baade Amtmanden, Regeringen i Slesvig og Kongen beredvilligt gav deres Samtykke til en Indsamling for at bøde paa de Saar, Isfloden havde slaaet.*) Den var jo da ogsaa noget usædvanligt. En skikkelig Stormflod vidste man jo, hvad var og forstod at indrette sig efter, men en Isflod kunde man ikke tage sig i Vare for. Den var, som gamle Niels Andersen i Forballum sagde, virkelig en stor Ulykke.

*) Oplysningerne om Indsamlingen findes i Haderslev Amtshus 244 i Landsarkivet i Aabenraa.